

Lidt om Limfjorden.

(Limgrises Vise; Smaaøer og Holme.)

I.

LIMFJORDEN (dvs.: Kalkfjorden, efter de Kridtdannelser, som her træder frem i Dagen) er et af Danmarks mærkeligste Farvande. Det er ikke nogen egentlig Fjord, men et Sund, 180 km langt, der gennemskærer Nordjylland. Fjordens Areal er 1700 km² (som Lolland-Falster). Om Limfjordens Oprindelse haves der et *Stedsagn*, af hvilket der er overleveret en Opskrift, nemlig i *Klaus Lyskanders* (1558-1624) Indledning til hans store, ufuldendte Danmarkshistorie, hvor Sagnet fremstilles saaledes:

- ”Om denne Fjord fortælle gamle Folk følgende Historie: ”En ung frue hafver ofverdaadig berømmet sig at ville føde en anden Søn til verden end Christus vaar, men udi hendes største (dvs.: første) barszelseng føde hun et underligt Creatur i skick og skabning effter en Grisz og Svin, huilcket siden woxste udi saadan stoerhed, at mand vil sige, at huor det gik udi Skouffbeyden [dvs.: Skovgræsgang] eller Kratt, kiendis Byrsterne ofver alle toppe af træerne, og angifvis, at dette svare og uhyrede Svin som man kallede Limgrim hafver rodet og opvellet den første munde og indløf udi Landet, og veret af samme Svin kaldet Limgrimsfjord, som mand nefner Limfiord. Siden hafver wandet woxst og udi de dalder og lafve sympactige stæder wide indskaaret sig.”¹⁾

Dette i sin Tid sikkert gængse *Stedsagn* har affødt en Folkevise: ”*Limgrises Vise*”, skrevet o. 1590 allersidst i den ene af *Anders Sørensen Vedels* Visebøger (det saakaldte ”Svanings Haandskrift II”). Som Visen ligger for os, er det et meget nylavet Arbejde skelnende sig fra alle gamle Viser ved sin mere personlige og refererende Fremstilling, ved sin Sætningsbygning, der trodser Linje- og Strofe grænserne, og allermest ved sit blandede Sprog, der minder om det 16. Aarhundredes Købstadstale, som vi kender det i Skolekomedierne. Visens Sprogform er *sydjydske*, og der er en Del, der taler for, at A. S. Vedel eller en ham nærstaaende Person er Forfatteren. Visen er helt igennem skrevet med samme Haand, og Rettelserne skyldes samme Skriver. Det er dog tvivlsomt, om Haandskriften kan antages for Vedels.

I det ovenfor citerede Stykke af Lyskanders Danmarkshistorieindledning fortælles - maaske tilfældigvis - intet om Grisens videre Skæbne, men den ved Visen god Besked om. Efter en Skildring af Limgrises vældige Størrelse og hvad den ødelagde og

fortærede, berettes at Bønderne stævnedes Limgris til Ting.

”Oc lode hannem dømme til steyle oc hiul, for raffin oc krage oc anden ful.”

”Den foget dømte saa skarp en dom, Limgriiss hand passet saa lidet der om.”

Saa drog Bønderne hen til Harald Kyrre, der var Limgrises Broder, for at bede om Hjælp. Han kaldte paa sine Brødre, ni Hundehvalpe, som hans Moder havde født sammen med Limgris. Disse Hvalpe løb efter Limgris, men

”Der Limgriiss bleif sine brødre var, da sturrede hannem baade øerne og haar.”

”Saa slog han op sin vide gab, saa gridske de huelpe der indløb.”

”De reffue i hannem baade leffuer oc lunge, saa hart da monne de ved hannem klunge.”

”Hiertet det brast, oc Limgriis døde, hans ni Brødre alle ere øde.”

Saa skildrer Visen Bondens Glæde over at være skilt ”ved denne gromme tiuff”, og dernæst fortælles om Gravens Størrelse, hvori Limgriis ”ligger met brødre ni”. Derimod tjener Bonden ”til haand oc fod” Harald Kyrre, ”hans broder, en ridder god.”

Visen slutter med en Morale om Limgrises Moder, der nu lader ”andre være sine lige, høye oc laffue, fattige oc rige”.

”Hun siger, det er Guds brand oc blus, som tender ild i spotterens hus.”

”Naar dig bedis til en danis-suend, met spaat du hannem ey fra dig send !“

”Sender dig Gud oc Liffsens fruct, du foie dine ord met ære oc tuct!”

”Tale icke uden munde, men sig Gud priiss, aff Skaden er ieg vorden viiss.”

Visen om Limgris er bygget over Motivet: den gudsbespottende Jomfru, der til Straf føder den store Gris, som beskrives baade i Sagn og Vise. Sagnet om Grisen som Aarsag til Limfjordens *Oprindelse* kan sammenstilles med folkelige naturforklarende Fortællinger, som f. Eks. om ”Fugl Gam”, der med sine Vingeslag kastede Sand ind i Løbet til Vildmosen, saa den nuværende udstrakte Mose derved dannede sig; endvidere Sagnet om en eller to Tyre, der

¹ Uafhængig heraf og nyere ægte Folkesagn er vist *E. Tang Kristensen*. Sagn fra Jylland IV, Nr. 89 : ”Der fortælles ellers, at Limfjorden skal være bleven til ved en Vildso med elleve Grise, der gav sig til at rode Jorden op, hvorpaa Vandet strømmede ind.”

ved at rode i Jorden med deres Horn foraarsagede Sandflugtens Opstaaen.

Uden direkte Berøring med Visen om Limgris er vist de i forskellige Lande forekommende skæmtende Skildringer i folkelige Viser og Fortællinger om et *Svin* af overnaturlig Størrelse. Rest af en saadan Besyngelse haves saaledes i en *tysk* rimet Strofe, der er optaget i et Haandskrift fra 11. Aarhundrede, en latinsk Retorik fra St. Gallen Klosteret: "Vildbassen gaar i Lide, bære Spær ved Side, dens stærke Vælde hindrer den at fælde, den har Fødder store som Vognlæs, den har Børster lige saa høje som Skoven, den har Tænder tolv Alen lange". Strofen er muligvis et Brudstykke af en længere Jagtskildring. I *norsk* og *svensk* Nutidstradition haves en Vise, der blot skildrer en vældig stor Gris. I et *svensk* Eventyr skildres "den store Gris" Størrelse, men da den skal slagtes, flygter den og bliver mindre og mindre. I en *finsk* Vise fortælles om, hvorledes Tordenguden med sin gyldne Hammer og andre Guder vil slagte et uhyre stort Svin, men da Dyret gør en Bevægelse, bliver alle Guderne forfærdede, render deres Vej og søger at redde Livet ved at klatre op i Træerne. En *estnisk* Vise skildrer et vældigt Svins Opføding og Slagtning.

Den *religiøse Motivering* af Limgrimssagnet (baade i Visens og Lyskanders Fremstilling), at Jomfruen føder Uhyret som Straf for *Gudsbespottelse*, har sin folkelige Parallel i det i vor Tid gængse Folkesagn om, at denne eller hin Sø er opstaaet paa Grund af Folks Ugudelighed; idet de havde hentet en Præst for at berette en udklædt So eller Orne, bliver Straffen, at Gaarden eller Borgen synker og en Sø kommer i Stedet.

Medens Lyskander ikke synes at kende noget til Limgrisens Drab, lader Visen Limgris blive dræbt af sine egne Brødre: de ni Hundehvalpe og Harald Kyrre. Fortællingen om Hundehvalpene, der ifølge Visen *opfodes* med Mælk og Hvedebrød for at blive kraftige, ser helt folkelig ud og minder om de kendte Sagn om Tyren, der opfodes med Mælk for at dræbe den store Lindorm om Kirken. Rent litterær og ufolkelig - utvivlsomt tildiget af Visens Forfatter - er derimod *Harald Kyrre*, der var sin Moder "en Søn saa dyre". Hvor uvedkommende han egentlig er i Sagnet ses bedst af, at han ingen Rolle spiller i Handlingens Gang: han ophidser kun sine Brødre (Hundehvalpene) til Angreb. Selve Navnet Kyrre er lærd Laan fra ældre norsk-islandsk Litteratur og har været ukendt i Folkemunde her i Landet. Naar det endelig i Visens Vers 30 (der er 60 Vers ialt) fortælles, at Bønderne *stævner* Limgris til Ting, og at Fogeden dømte Uhyret til Stejle og Hjul synes dette at være et folkeligt Træk og minder om de velkendte Processer mod Rotter².

Ovenstaaende Oplysninger om Sagnet vedrørende Limfjordens Oprindelse og Folkevisen, der har sin

Forudsætning i Sagnet, er hentet fra den store videnskabelige Udgave af vore Folkeviser: *Danmarks gamle Folkeviser* (Danske Ridderviser), 4. Bind 1. Hefte 1920, S. 103 ff. (Vise Nr. 518), udgivet af *H. Grüner Nielsen*, der i sin Indledning til Visen om Limgris giver alle nødvendige Oplysninger til Forstaaelse af Visen (og Sagnet) og meddeler Henvisninger til den omfattende danske og udenlandske Litteratur om Emnet.

I Fremstillingen her er dette lærde Apparat naturligvis udeladt. Jeg har tænkt, det kunde være af Interesse for nærværende Aarbogs Læsere at høre om, hvorledes *Folkedigtningen* har skildret Limfjordens Tilblivelse. Og da ikke saa ret mange besidder den store Folkeviserudgave, har jeg ment at kunne forsvare at referere *H. Grüner Nielsens* lærde og kyndige Undersøgelse om Limgris.

II.

I Limfjorden findes en Del smaa, ret ensartede *Græsholme*. En Mængde af dem anvendes til Høavl og Græsning. De er forøvrigt udprægede Fugleholme. Ved den nordøstlige Kyst af Løgstør Bredning, ved Mors og i Farvandet mellem Mors og Thyholm og ved Thyborøn findes saadanne Holme - hørende til Thisted Amt, der er det mindste Amt i Nørrejylland (1775,6 km²), men med et Kystomraade som ingen af de andre. Under *Vester Han Herred* hører følgende Holme: En Del af *Nørre-Tranholme*, beliggende ved Thisted Amts østligste Kyststrækning i Løgstør Bredning. Til *Göttrup Sogn* hører ca. 33 ha af Øerne. Til *Klim Sogn* hører ialt ca. 27,2 ha af disse ubeboede og i Trap ubenævnte Smaaøer.³) I Thisted Bredning ved Nordvestsiden af Feggesund hørende til *Arup Sogn* ligger den 91 ha store ubeboede *Sæbesholm*.

Den største Ø i Thisted Amt er *Mors* (ca. 367 km²), hvorunder hører følgende Holme: Til *Sejerslev Sogn* (Nørre-Herred) hører den ca. 5,5 ha store *Feggerøn*, der ligger i Løgstør Bredning ved det østlige Indløb til Feggesund. *Feggerøn* ligger paa en Sandgrund under Vandet (et Flak), som gaar mod Nordøst fra Landtangen Feggeklit Hals paa Mors. *Feggerøn* er ubeboet. - Til *Ejerslev Sogn* (Morsø Nørre-Herred) hører den ca. 2 km fra Morsø Østkyst i Løgstør Bredning liggende meget lille ubeboede og ganske flade *Ejerslev Røn*, hvorpaa Fiskerne fra Sønder Draaby paa Mors ofte forhen havde Garn og andre Redskaber liggende. Kreaturer gaar ogsaa undertiden i Løsdrift paa disse Røn-Øer. Ordet *Røn* er Betegnelsen paa en lille, stenet Holm, Stendynge (jfr. Sønder-Røn ved Gjøl i Limfjorden). - Paa Vestsiden af Morsø Sydspids Hesterodde ligger Øgruppen *Rotholme*, hvoraf 14,5 ha hører under *Øster Assels Sogn* og ca. 14 ha under *Vester Assels Sogn* (Morsø

² Om Rotter paa Fur og paa den lille Ø Rotholmen i Skive Flord - og om stævning af Rotter - se *Jeppes Aakjær*: "Limfjordsrotter" i Skivebogen 1926, S. 135.

³ Til det Syd for Göttrup i Øster Han Herred liggende Aggersborg Sogn hører af Nørre Tranholme 33,3 ha foruden en Række andre smaa Holme som Sønder-Tranholme 74,5 ha, Bygholm, Vadholm, Knokkerne o. fl.

Sønder-Herred). Disse Øer, der er ubeboede, har antagelig deres Navn efter Rotterne (Mosegrise?), som sagtens har været talrige paa disse Holme som paa Rotholmen i Skive Fjord. - Til Morsø. Sønder-Herred, *Karby Sogn*, hører Øerne *Agerø* (ca. 386 ha), *Stenklippen* (6,5 ha) og nogle mindre ubenævnte Øer, alle liggende paa Morsøs Vestside udfor Tissing og Glomstrup Vig Syd for Halvøen Nees. Agerø er ved en Vej ”Agervejle” forbundet med Hvidbjerg Sogn paa Mors, og er saaledes nærmest at henregne for en Halvø til Mors. I Agerby er Fialkirke og Skole.

Under *Revs Herred* hører følgende Øer: *Jegindø* i Kaas Bredning Øst for Thyholm, med hvilken den er forbundet med en i 1915-16 bygget ca. 400 m lang Dæmning med Gennemsejling for Fiskerbaade. Jegindø er 796 ha og havde i 1921 780 Indbyggere. *Achton Friis* har i sit smukke Værk: ”De danskes Øer” III Bd. (1928), S. 305-19 givet en fornøjelig Skildring af Øens Natur og Folkeliv, ligesom han ogsaa meddeler en Del historiske Oplysninger m. v. Et fortræffeligt Kort over Øen, smukke Fotografier og Tegninger (af *Johannes Larsen*) ledsager Achton Friis’s Jegindøbeskrivelse. - Nord for Jegindø i Limfjorden, hørende til Herregaarden Hindsels i Hvidbjerg Sogn (Thyholm) ligger Øen *Fugleholm* (2,5 ha), der har Form omtrent som et Korallrev, idet der paa dens Midte ligger et Par Smaalaguner tæt op ad hinanden, omkring hvilke Landet danner en næsten regelmæssig Ring. ”Den lille Holm er en herlig Plet i den smalle Fjordarm mellem de imponerende Bakkellandskaber paa Thyholm og Mors.”⁴) Sejler man videre Nord paa, kommer man til Øen *Lindholm* (ca. 66 ha), beliggende ved Nordsiden af Indsejlingen til Skibsted Fjord. Denne Ø hører til *Boddum Sogn* (Revs Herred). Lindholm anvendes til Græsning af de Boddum Gaardejeres Kvæg, men henligger iøvrigt ganske urørt, og intet Spor røber, at Mennesker nogensinde har fæstet Bo paa denne Ø, som Achton Friis giver en stemningsfuld Beskrivelse af i ”De danskes Øer” III, 322-26. - Til Revs Herred hører ogsaa otte Smaaholme under *Ager Sogn*. Disse Holme (*Langholm*, *Sælhundeholm* m. m.) ligger vestligst i Nissum Bredning ved Thyborøn Kanal og er kun tørre ved Lavvande.⁵)

I nyere dansk Digtning træffer man meget ofte Limfjordsegnenes Skønhed skildret i begejstrede og stemningsbevægede Udbrud.⁶) Dette har jo sin Grund i, at en hel Del af vore Digtere er fra Limfjordsegnene: *J. P. Jacobsen* fra Thisted, *Johan Skjoldborg* fra Hannæs, *Jakob Knudsen* fra Aggersborg, *Johannes V.*

Jensen fra Farsø i Vesthimmerland, *Jeppe Aakjær* fra Fjends Herred (bor nu ved Skive Fjord) og *Thøger*

⁴ Achton Friis: De danskes Øer III, 320-21.

⁵ Til Thisted Amt hører ogsaa den nu 130 m ude i Vesterhavet fra Bulbjerg (*Lild Sogn*) staaende 16 m høje *Skareklit* (”Skareklev”), Jyllands eneste Skær. Skar, Skaar dvs.: hvad der har Indskæring, skarp Skrænt.

⁶ Læs ogsaa Achton Friis’ herlige Skildring af Sejlturen Vest om Mors igennem Thisted Bredning (De danskes Øer III, 324-26).

Larsen fra Lemvig. Det bliver en Opgave for Fremtidens Forskning at gøre Rede for, hvad disse Digtere har meddelt til deres Folk af Limfjordsegnenes Kulturhistorie (i digterisk Iklædning), hvilket ikke er helt lidt. Her skal jeg ikke komme ind paa dette tillokkende Emne, men derimod slutte med at citere et Par Vers af *Jeppes Aakjærs* uforglemmelige Digt "Limfjorden":

Hvor herligt du lyser, du krummede Fjord,
der slynger de Sløjfer i Sønder og Nord,
du Vindenes Orgel, du tonende Vand,
der bræmmer med Skummet din rillede Strand.

Se Maagernes Hvirvlen, hør Spovernes Træk –
et Strøg mod dit Hjærte, og Lyden er væk!
Hvi skjælver du, Hjærte, hvi drypper min Graad?
Jo, Barndommens Spover de krydsed min Baad.

- Ej fandt du, o flyvende Svane, en Kyst,
hvor renere lyste dit tonende Bryst;
og hvad kan vel løfte din dragende Sang
som Fjorddalens Bugtning saa lys og saa lang!

- Hvor fattig du var dog, mit Fædreneland,
om ikke du ejed din Fjord og din Strand,
de krogede Hager, de bittesmaa Næs,
hvor Rylerne ruger i saltsvedet Græs!

Men blev du end fattig paa Skov og paa Land,
du vandt dig Erstatning i syngende Vand,
og Fjorden med Vader og Vejler og Vig
den gjør dig for Øjet saa kjær og saa rig.

Thi den, der ved Fiorden som Mand eller Barn
har jublet og tumlet med Baad eller Garn,
han glemmer ret aldrig paa Jorderigs Rund
hint Maaneskinsspejl paa dit ensomme Sund.

Og den, der som Yngling bag Fjordsivets Hang
har kysset den første, den saligste Gang,
han ejer et Minde, som aldrig vil dø,
han kommer hver Sommer paany til din Sø.

Galtrup Højskole, Mors, 4. April 1929.

August F. Schmidt.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1929, side 514-522)